

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، تابستان ۱۳۹۹

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۱۹۸-۱۷۳

تحلیل اثرات سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی بر توسعه پایدار روستاهای جنوب استان فارس

محبوبه نامدار؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
علی‌اکبر عنابستانی*؛ استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
محمدرحیم رهنما؛ استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
سعیدرضا اکبریان‌رونیزی؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۴/۰۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۱۹

چکیده

یکی از پیامدهای مهم مهاجرت‌های فرامرزی نیروی کار، ارتباط آن با عرصه‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی جامعه می‌باشد که به اشکال گوناگون می‌تواند شاخص‌هایی چون افزایش یا کاهش مهاجرت‌ها، افزایش درآمد، کاهش فقر، بهبود دسترسی‌ها و زیرساخت‌ها، ایجاد اشتغال، عدالت اجتماعی و ایجاد همبستگی‌های ملی و یا تبادل فرهنگی یک جامعه را متأثر سازد. در این راستا، تحقیق حاضر باهدف بررسی اثرات و پیامدهای سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیروی کار بر توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی مناطقی از جنوب استان فارس (شهرستان‌های لارستان و زرین‌دشت) انجام شده است. این تحقیق از نوع اکتشافی و روش انجام آن توصیفی- تحلیلی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده) صورت گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۸۱۴۱ خانوار می‌باشند که در قالب ۲۰ روستا و شهر منطقه پراکنده می‌باشند، که از این تعداد خانوار بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۳۱۴ خانوار انتخاب شده‌اند. تجزیه و تحلیل پرسشنامه با استفاده از روش آمار توصیفی و تحلیلی از جمله آزمون‌های کی دو، تی، پیرسون، رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر و تحلیل خاکستری (جهت رتبه‌بندی سکونتگاه‌ها) انجام گردیده است. نتایج نشان می‌دهد که بین سرمایه‌های ارسالی مهاجران و توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی منطقه رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. همچنین نتایج حاصل از رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر نشان می‌دهد که سرمایه‌های ارسالی مهاجران با ابعاد توسعه اجتماعی و فرهنگی با ضریب ۰/۷۷۷ دارای رابطه‌ای مثبت با شدتی قوی است و شاخص تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی با ضریب تاثیر ۰/۷۸۷ بیشترین میزان اثرگذاری بر متغیر توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی دارد.

واژگان کلیدی: سرمایه‌های ارسالی، مهاجرت بین‌المللی، فعالیت‌های مقصد مهاجرت، استان فارس.

* anabestani@um.ac.ir

(۱) مقدمه

مهاجرت حاصل فرایند پیچیده تصمیم‌گیری است که فرد، محیط مبدأ و محیط مقصد در آن شریک‌اند. دو الگوی اساسی و مهم مهاجرت را می‌توان مهاجرت داخلی (حرکات جمعیت در داخل مرزهای سیاسی یک ملت - دولت)، و مهاجرت خارجی یا بین‌المللی (جاب‌جایی از یک کشور به کشور دیگر) ذکر کرد (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵۱). مهاجرت‌های بین‌المللی در دو دهه گذشته رشد چشم‌گیری داشته که عمدتاً به دلیل فعالیت‌های اقتصادی جهانی و تأثیر متعاقب آن بر مهاجرت نیروی کار است (Demirkaya & Artvinli, 2011:298). در آغاز قرن بیست و یکم، دیدگاه‌ها نسبت به اهمیت پدیده مهاجرت و نقش مؤثر آن در توسعه‌ی جوامع کمتر توسعه‌یافته چرخش قابل‌ملاحظه‌ای پیدا نمود. محور کلیدی این نوع نگرش، بحث جریان ارسال وجهی است که در خلاف جهت جریان مهاجرت‌ها به راه می‌افتد. شاید نخستین دیدگاه آماری و رسمی بین‌الملل در این باب، در سال ۲۰۰۳ در مجله توسعه مالی بانک جهانی ارائه شد (De Haas, 2007:4). سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM) نقل و انتقالات پولی مهاجران را به کشور مبدأ مهاجرت، سرمایه‌های ارسالی مهاجران می‌نامد. این سرمایه‌ها معمولاً به صورت انتقال خصوصی به خانواده یا کمک‌های مالی، سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاری مهاجران است، که به کشورهای مبدأ مهاجرت ارسال می‌شوند (Bela, 2010:3). در تاریخ ایران، در چند دهه گذشته دگرگونی ژرف ساختار اجتماعی و نیروهای تولید، زمینه‌ساز اصلی مهاجرت بوده است (حسامیان و همکاران، ۱۳۷۵: ۲۵). وجود سرمایه‌های اجتماعی انسانی یکی از عوامل کلیدی توسعه پایدار هستند (رستمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). در این دوران همگام با روند نوسازی، تصویب قوانین جدید زمینه‌های اولیه مهاجرت را تقویت و با انجام اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰، زمینه برای گسترش روابط سرمایه‌داری آماده‌تر شد. (سوداگر، ۱۳۶۷: ۳۶۷). این فرآیند در چند دهه اخیر و پس از انقلاب اسلامی نیز ادامه یافت و روند توسعه اقتصادی و اجتماعی و سیاسی متمرکز بر شهرها و به‌ویژه شهرهای بزرگ، همچنان عاملی برای مهاجرت داخلی و بین‌المللی بود. مهاجرت‌های نیروی کار در قسمت‌های جنوبی کشور به صورت دیگر جلوه‌گر شد. در بخش‌هایی از نوار جنوبی کشور مهاجران، کشورهای نفت‌خیز حوزه خلیج فارس را برای اشتغال انتخاب و روانه بازارهای این کشورها گردیدند. بنابراین این نوع از مهاجرت بین‌المللی در ایران، پس از دهه‌ی ۵۰ شمسی (۱۹۷۰ میلادی) به یک پدیده‌ی مهم اجتماعی مبدل شد (وثوقی، ۱۳۹۱: ۲۴)، مقاصد اصلی مهاجران نیروی کار در جنوب کشور، ۴ کشور عربی (قطر، کویت، امارات و بحرین) حوزه خلیج فارس‌اند (Factbook, 2011:5). که بیش از ۸۰ درصد ایرانیان حاضر در کشورهای عربی از مردم نواحی جنوبی ایران‌اند و این نواحی به صورت کمربندی بخش‌های از استان بوشهر و هرمزگان، جنوب فارس و جنوب سیستان و بلوچستان را در برمی‌گیرد اما تمرکز اصلی و کانونی این خلیج روها در بخش‌های جنوبی فارس از جمله شهرستان‌های لارستان و بخش‌های غربی و مرکزی شهرستان زرین‌دشت می‌باشد که بخش اعظم درآمد خانوارهای این مناطق از طریق مهاجرت آنان به کشورهای حوزه خلیج فارس تأمین و علاوه بر اثرگذاری‌های مثبت اقتصادی در این مناطق دارای پیامدها و اثرات اجتماعی و فرهنگی گوناگونی نیز است، بر این اساس هدف اصلی تحقیق حاضر، بررسی اثرات و

پیامدهای اجتماعی و فرهنگی حاصل از ورود سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیروی کار در آن دسته از سکونتگاه‌های منطقه مورد مطالعه است که مهاجرت به کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس به‌عنوان فعالیت اقتصادی غالب در آن‌ها مطرح است. همچنین با بررسی و تحلیل میزان اثربخشی این سرمایه‌ها، جهت بکارگیری مناسب‌تر و بهتر آنها در ابعاد گوناگون جامعه در برنامه‌ریزی‌های کارآفرینان و مدیران توسعه منطقه‌ای مورد توجه بیشتر قرار گیرد در این چارچوب پژوهش، این فرضیه مطرح می‌گردد که وجوه و سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر فرایند توسعه پایدار اجتماعی و فرهنگی منطقه (شهر و روستا) اثرات مثبت و کارآمدی داشته است و در این راستا صورت‌بندی سوالات تحقیق بدین شکل است که تأثیرگذاری و اثربخشی وجوه و سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر فرایند توسعه پایدار اجتماعی و فرهنگی منطقه (شهر و روستا) به چه میزان بوده است؟ و در نهایت تحلیل فضایی اثرات سرمایه‌های ارسالی در حوزه‌های شهری و روستایی منطقه مورد مطالعه به چه صورت است؟

در ایران تحقیقات متعددی پیرامون مهاجرت صورت پذیرفته است، ولی کمتر به مقوله مهاجرت‌های بین‌المللی به‌ویژه در عرصه نیروی کار پرداخته شده است. آنچه در جریان این نوع مهاجرت‌های فرامرزی نیروی کار وجود دارد بحث جریان ارسال سرمایه و وجوه مالی این مهاجران به مکان‌های مبدأ مهاجرت و اثرات و پیامدهای آن در منطقه است، که چه در مطالعات داخل و چه در مطالعات صورت گرفته در خارج به‌ندرت به این امر پرداخته شده است. و یکی از نقاط قوت در این پژوهش درواقع، پرداختن به این موضوع است که سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیروی کار چه پیامدها و اثراتی بر توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی مناطق مبدأ مهاجرت خود داشته‌اند و در این زمینه طبق پژوهش‌های محقق هیچ منبعی و یا مطالعه‌ای که به‌صورت مستقیم به این موضوع بپردازد صورت نگرفته و مطالعات انجام‌شده نیز تنها به بررسی بخش‌هایی از موضوع و از دیدگاه‌های گوناگون پرداخته‌اند. برخی از این مطالعات که در راستای موضوع مورد مطالعه صورت گرفته است عبارت‌اند از (جدول ۱):

جدول ۱. مطالعات مرتبط با موضوع تحقیق

محقق	نتایج
لو ^۱ (۱۹۸۸)	به نقش نسبی رضایت افراد از محل سکونت خود پرداخته و می‌افزاید که مهاجرت، عملی هدفمند و عقلایی است که فرد مهاجر به صورت خودانگیزه برای اصلاح یا بهبود کیفیت زندگی انجام می‌دهد.
بورکی ^۲ (۲۰۰۰)	مهاجران نقش مهمی در تغییرات اقتصادی و اجتماعی کشور خود در فرایند انتقال سرمایه و جوه ارسالی به خانواده، انباشت دارایی‌های اقتصادی و مشارکت در فعالیت‌های عام‌المنفعه ایفا کرده‌اند.
وانگ و فان ^۳ (۲۰۰۴)	اثرات مثبت بازگشت مهاجران در توسعه منطقه را به دلیل کسب مهارت، سرمایه لازم، تجربیات و دانش مفید آن‌ها مثبت ارزیابی می‌کند.
دی هاس ^۴ (۲۰۰۶)	جریان درآمدهای ارسالی مهاجران خارج از مرزها که توسط مهاجران روستایی، به سوی مناطق مبدأ سرازیر می‌گردد، نه تنها نقش مهمی در تراز پرداخت‌ها دارد، بلکه به سرعت در کاهش فقر و افزایش کیفیت زندگی ساکنان منطقه مؤثر می‌باشد.
مارا ^۵ و همکاران (۲۰۱۲)	سرمایه‌های ارسالی مهاجران به عنوان یک منبع پایدار مالی نقش مهمی در ارائه کمک به خانواده و جوامع مبدأ خود در زمان‌های دشوار اقتصادی و کاهش سیاست‌های حمایتی اجتماعی داشته است و بیانگر افزایش سطح مصرف، تأمین مسکن، ترویج سرمایه‌گذاری‌های کسب و کار و افزایش دسترسی به خدمات آموزشی و بهداشتی برای جوامع مبدأ مهاجرت و خانواده‌های مهاجران است.
ربانی و همکاران (۱۳۸۹)	ارتباط مثبت و معنادار بین تعلق بومی و درآمد بانگیزه مهاجرت معکوس و رابطه بین انگیزه مهاجرت معکوس و توسعه اقتصادی و اجتماعی نیز مثبت و معنادار است.
مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰)	مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت موقت نیروی جوان روستایی کسب درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، بهبود امنیت غذایی، بهبودشان و منزلت انسانی برای مهاجران بازگشته به روستاها بوده است.
بستانی و جوانی (۱۳۹۳)	درآمدهای ارسالی مهاجران بین‌المللی اگرچه پیامدهای اقتصادی برای خانوارهای روستایی به همراه دارد، اما پیامدهای منفی اجتماعی برای خانوارهای روستایی به دنبال داشته است.
وثوقی و حجتی (۱۳۹۱)	مهاجران نقش مهمی در حوزه‌های مختلف بهداشت، آموزش، مذهبی و تجاری در منطقه داشته‌اند، به گونه‌ای که مردم این مهاجران خلیج رو را از ارکان مهم توسعه و تصمیم‌گیرنده در حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی منطقه ارزیابی می‌نمایند.
دیداری (۱۳۹۶)	حضور و گسترش مهاجران به منطقه پیامدهای مختلفی در حوزه‌های آموزش و بهداشت و زیرساخت‌های منطقه به دنبال داشته. اما در حوزه اقتصادی علیرغم آثار بالای اقتصادی منطقه در زمینه اشتغال بومیان، به نسبت غیربومیان کمتر بکار گرفته شده است. همچنین موجب دگرگونی در فرهنگ بومی و محلی گردیده است.
رحیمی (۱۳۹۰)	بعد از اصلاحات ارضی مهاجرت نیروی کار در جنوب فارس شروع شده و تاکنون ادامه دارد. جریان جوه ارسالی که توسط مهاجران فراملی به ناحیه مورد مطالعه فرستاده می‌شود، نقش مهمی در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی داشته است.

۲) مبانی نظری

معمولاً اصطلاح مهاجر، همه مواردی را پوشش می‌دهد که افراد به طور آزادانه تصمیم به مهاجرت می‌گیرند و افراد و اعضای خانواده آن‌ها، برای بهبود شرایط اجتماعی یا مادی در حال حرکت به دیگر مناطق یا کشورها هستند. سازمان ملل در سال ۱۹۸۸ اعلام کرده است، زمانی که میزان اقامت فرد از یک

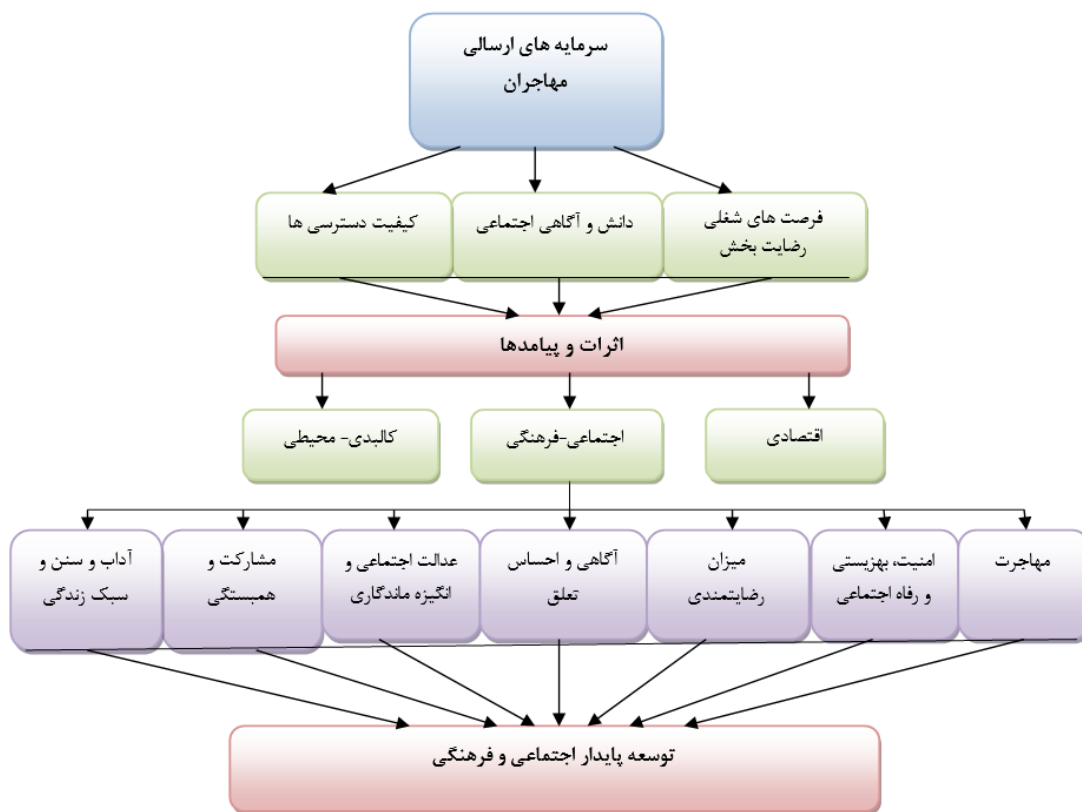
- 1- Lu
- 2- Burki
- 3- Wang & Fan
- 4- De Haas
- 5- Mara

سال بیشتر شد، عنوان آن شخص از بازدیدکننده بین‌الملل به مهاجر بین‌الملل تغییر می‌یابد (Kritz, 2007: 301). بر اساس این دیدگاه، افراد به این دلیل دست به مهاجرت می‌زنند که در جامعه‌ای که به سر می‌برند نمی‌توانند به نیازهای دریافت و احساس شده، پاسخ‌گویند، پس با مهاجرت خود سعی می‌کنند ناهماهنگی‌های بین نیازهای درک شده و عدم دسترسی به آن‌ها را از بین ببرند، این است که مهاجرت دارای کارکردی مثبت در راستای حفظ تعادل یک نظام بیان می‌گردد (حسینی، ۱۳۸۶: ۱۸۱). کارکردگرایان معتقدند که مهاجرت با به راه انداختن جریان سرمایه (ارسال وجه و سرمایه‌گذاری) و دانش، توسعه و نوسازی را موجب می‌شود. از این منظر مهاجران بازگشتی، نقش اصلی را در رشد اقتصادی و اجتماعی جامعه ایفا می‌کنند (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶). در مقابل طرفداران نظریه مکتب وابستگی، مهاجرت را نتیجه انتقال ساختی جوامع مبدأ از نظام‌های سنتی به نظام‌های صنعتی و مدرن و ادغام آن‌ها در نظام سرمایه‌داری وابسته می‌داند (حاج حسینی، ۱۳۸۵: ۴۴). مهاجر و ساختار اجتماعی هرکدام به سهم خود و با تأثیرپذیری از شرایط تاریخی - اجتماعی خرد و کلان، بر یکدیگر تأثیر متقابل می‌گذارند و مفهوم پویای مهاجرت در این رابطه متقابل، تحقق پیدا می‌کند (ارشاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۱). در واقع، تحولات اجتماعی و اقتصادی که یک مهاجر تجربه می‌کند تابع یکدیگر می‌باشند (نقدی، ۱۳۸۷: ۳۲). عوامل اجتماعی بر اشتغال و درآمد نیز تأثیر می‌گذارد. اشخاصی که مهاجران در بدو ورود پیش آن‌ها می‌مانند تأثیر بسیار زیادی دریافتن سریع شغل و محل مناسب دارند (زکی، ۱۳۹۱: ۹۰). جاذبه همزیستی مهاجر با بستگان غالباً به قدری قوی است که حتی اگر این امر شانس اشتغال مهاجر را پایین آورد در نزدیکی آن‌ها در محل‌های زندگی‌شان باقی می‌ماند. دوستان و اقوام در مقصد مهاجرت سازگاری مهاجر با مقصد جدید را به طرق مختلف تسهیل می‌کنند. آن‌ها کمک‌های نقدی یا جنسی را به خانواده تا یافتن منبع درآمد، تأمین مسکن موقتی یا دائمی، تسهیل انتقال از رسوم روستای به شهری و شاید در امر مهم کاریابی ادامه می‌دهند (فیندلی، ۱۳۷۲: ۷۲). مهاجرت، علی‌الخصوص مهاجرت بین‌الملل، ریسک و هزینه‌ی قابل‌ملاحظه‌ای دارد و علاوه بر نیاز به دانش و ارتباطات اجتماعی، به انگیزه‌های قوی هم نیازمند است (ارشاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۰؛ Skeldon, 2008: 146). دهاس معتقد است که بیش از فقر شدید، عامل تعیین‌کننده در مهاجرت جوامع، وجود سطحی از توسعه‌ی اجتماعی - اقتصادی، به همراه محرومیت نسبی به شکل نابرابری در فرصت‌های توسعه است و کشورهای مهمی چون مکزیک، مراکش، ترکیه و فیلیپین را بیان می‌کند که از کشورهای توسعه‌نیافته نیستند، اما از کشورهای بزرگ مهاجر فرست در جهان هستند (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۱، ۲۹). تایلور معتقد است که درآمد خانوارهای دارای مهاجر در مقایسه با خانوارهای هم‌تراز فاقد مهاجر، افزایش یافته و نوعی منزلت اجتماعی بالاتری را برای آنان تأمین می‌کند. باگذشت زمان، حتی اگر درآمد خانوادگی گروه دوم ثابت هم بماند، محرومیت و فقر نسبی آنان افزوده می‌شود و این خود به تشدید تلاش آنان به مشارکت در مهاجرت‌های بین‌المللی می‌انجامد و آن را به زنجیره‌ای طولانی و در مواردی ناگسستنی تبدیل می‌کند (Taylor, 2006: 2). همچنین، دوهان به پول‌های ارسال‌شده به روستاها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مهاجرت توجه می‌کند، چراکه می‌تواند فراهم‌کننده اثر رخنه به پایین باشد. پژوهش‌هایی که منافع مثبت پول‌های حواله شده را مطرح می‌سازند

معتقدند که این وجوه می‌توانند نقش بیمه و سرمایه‌گذاری را ایفا کنند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۳) و در پیشبرد روند تکامل و توسعه اجتماعی جوامع، کارکردهای گوناگونی داشته باشد (Standing, 1981:175). در واقع نقش مهاجران در فرایند توسعه اجتماعات در جریان وجوه ارسالی و همچنین ارسال خیلی از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی و فرهنگی است (دی‌هاس، ۲۰۰۶: ۵۶۵). سرمایه‌های ارسالی، کمک‌هزینه یا کالاهایی هستند که توسط مهاجران داخلی یا بین‌المللی برای خانواده و جوامع خود در زادگاه ارسال می‌شود (Blackwell, 2007:15). و این سرمایه‌های ارسالی منبع بسیار پراهمیتی برای کشورهای کم‌درآمد محسوب می‌شوند.

نتایج یک پژوهش نشان می‌دهد که ۷۲ پروژه اجتماعی در زمینه زیرساخت‌های برق، شبکه آبرسانی، جاده‌های دسترسی، بهداشت، زیرساخت‌های آموزشی، مراکز اجتماعی، کلیساها و زمین‌های فوتبال به وسیله سرمایه‌های ارسالی مهاجران به مبلغ حدود ۶۵۰ هزار دلار تأمین اعتبار شده است. علاوه بر این مهاجران حدود ۱۵۰ هزار دلار نیز در اختیار صندوق‌های مالی شهرداری‌های محلی و سازمان‌های غیردولتی قرار داده‌اند (Endo. et al, 2010:45) در ایران مهاجرت بین‌المللی پس از دهه‌ی ۵۰ شمسی (۷۰ میلادی) به یک پدیده‌ی مهم اجتماعی مبدل و تعداد مهاجران به کشورهای پیشرفته‌ی اروپایی به چندین برابر افزایش یافت. اکثریت مهاجران ایرانی، از اقشار تحصیل کرده و متمول هستند و تحت عنوان نیروی کار به مهاجرت دست زده‌اند، لذا سرمایه‌های مالی از طریق این نوع از مهاجران به ایران وارد نمی‌شود، اما فلسفه‌ی ارسال سرمایه و وجوه مالی به کشور، در مهاجرت نیروی کار معنا می‌یابد، که می‌بایست با نگرش منطقه‌ای و ناحیه‌ای مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد (وثوقی، ۱۳۹۱: ۲۴). در واقع این مهاجران، هر ساله مقدار زیادی از سرمایه‌های دریافتی خود را به زادگاه و مکان‌های مبداء مهاجرت خود ارسال می‌نمایند. و این وجوه ارسالی صرف نظر از مخارج خانوادگی و شخصی، بخشی از آن به اشکال گوناگونی در توسعه و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان منطقه بکار گرفته می‌شود. نکته قابل توجه آن که، قسمت اعظم سرمایه‌های ارسالی مهاجران بدون هیچ‌گونه برنامه و یا اهداف از پیش تعیین شده عمدتاً در بخش‌های خاصی از جمله در بخش‌های درمان و مذهب (ساخت مساجد و حسینیه و...) به کار گرفته می‌شود. این امر در حالی است که در برخی از مناطق به دلیل برخورداری از این گونه فضاها و کاربری‌های متعدد، نیازی به این سرمایه‌گذاری‌های مجدد نیست. از سویی دیگر چون تعداد زیادی از این مهاجران خود در منطقه حضور نداشته، بنابراین نظارت و مدیریت کارآمد و مناسب در تخصیص سرمایه‌های ارسالی آنان وجود نداشته و قسمت عمده‌ای از این سرمایه‌ها به بخش‌ها و کانال‌های مورد نیاز منطقه هدایت نمی‌گردد. این امر در کنار مشکلات دیگری از جمله نبود زیرساخت‌ها و فضاهای مناسب، عدم اعتماد سرمایه‌گذار به دولت، موانع امنیت سرمایه‌گذاری، ترس از تفتیش و حسادت جامعه، ریسک بالای سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی، ضعف قوانین و بوراگرایی اداری، عدم حمایت‌های تضمینی و عدم وجود مراکز مشاوره اقتصادی جهت سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و تولیدی موجب گردیده تا در برخی از این مناطق علی‌رغم وجود سرمایه‌های ارسالی هنگفت، محرومیت و کمبودهای بسیاری وجود داشته باشد، که در صورت هدایت و بکارگیری صحیح و با برنامه این سرمایه‌ها می‌توان بر بسیاری از ضعف‌ها و

کمبودهای موجود غلبه نمود. بنابراین مهاجرت‌های فرامرزی نیروی کار و بازگشت سرمایه‌های ارسالی این مهاجران به مناطق مبدأ، خود به‌عنوان یک پدیده اجتماعی مهم در هر جامعه دارای پیامدها و بازتاب‌های گسترده‌ای در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و غیره است، که می‌بایست در تمام برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مدیران و برنامه‌ریزان جهت تسریع روند توسعه و پیشرفت هر چه بیشتر جامعه مورد توجه قرار گیرد (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

۳) روش تحقیق

روش‌شناسی مطالعه از جنبه هدف کاربردی و به لحاظ توصیف ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه از نوع توصیفی است و به جهت برقراری ارتباط بین سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیروی کار با توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی از نوع تحلیلی است. واحد تحلیل در این پژوهش سرپرستان خانوارهای روستایی و شهری (مجموع ۱۷ روستا و ۳ شهر) واقع در دو شهرستان زرین‌دشت و لارستان در جنوب استان فارس است، که بیش از ۴۰ تا ۵۰ درصد فعالیت و درآمد آنان از طریق مهاجرت به کشورهای حوزه خلیج فارس و برگشت سرمایه‌های آنها به منطقه است. لازم به ذکر است در تحقیق حاضر به دلیل کمبود اطلاعات پیرامون مهاجران بین‌المللی، برای انتخاب جامعه و حجم نمونه، علاوه بر مراجعه به برخی ادارات مربوطه از جمله فرمانداری و بخشداری‌های هر دو حوزه لارستان و زرین‌دشت، با مشورت برخی شوراهای شهر و روستای منطقه و مطلعین محلی تنها موفق به شناسایی سکونتگاه‌هایی گردید که

بیش از ۴۰ یا ۵۰ درصد از درآمد و اشتغال روستاییان به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به مهاجرت‌های برون‌مرزی و یا سرمایه‌های ارسالی آنان (چه در حال و یا گذشته) وابسته است. بر این اساس، طبق آخرین اطلاعات مرکز آمار تعداد ۱۸۱۴۱ خانوار در این سکونتگاه‌ها ساکن هستند که از این تعداد خانوار حجم نمونه تحقیق بر اساس فرمول کوکران ۳۱۴ نفر محاسبه گردیده است. پرسشنامه‌ها به‌صورت تصادفی در سطح جامعه توزیع گردیده و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و استفاده از روش‌های آماری توصیفی (جداول توزیع فراوانی) و آمار استنباطی همچون آزمون کی-دو، تی، پیرسون، رگرسیون و تحلیل مسیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق شامل سرمایه‌های ارسالی مهاجران به‌عنوان متغیر مستقل و توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی به‌عنوان متغیر وابسته می‌باشند، که با استفاده از طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای از خیلی خوب تا خیلی بد مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

میانگین	الفای	تعداد گویه	شاخص‌ها	ابعاد	م
کل	(الفای کرونباخ)	ها			تغییر
۰/۶۳۴	۰/۶۴۷	۹	۱- فرصت‌های شغلی و درآمدی رضایت‌بخش	سرمایه‌های ارسالی	توسعه
			۲- تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی		
			۳- کیفیت دسترسی‌ها		
۰/۶۵۳	۰/۷۵۶	۹	۱- امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی	اجتماعی- فرهنگی	توسعه و پایداری
			۲- میزان آگاهی و احساس تعلق جامعه		
			۳- میزان مشارکت و همبستگی اجتماعی		
			۴- عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری		
			۵- فرهنگ و سنن		
			۶- میزان رضایتمندی		
۰/۶۴۳	۰/۶۴۸	۷۰	۹	مجموع	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در تحقیق حاضر، جهت افزایش درجه اعتبار، از روش صوری استفاده شده است. بدین منظور، پرسشنامه بعد از تدوین در اختیار صاحب‌نظران، متخصصان و استادان قرار گرفت و پس از جمع‌آوری نظرات آن‌ها، اصلاحات لازم انجام شد. برای تعیین روایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است (جدول ۲). در واقع آلفای کرونباخ نشانگر انسجام درونی و همسازی داخلی گویه‌ها به شمار می‌رود. در این تحقیق میزان آلفای محاسبه شده در ابعاد مختلف اعداد مطلوبی است و می‌توان گفت که دقت لازم برای احراز پایایی سازه‌ها در پرسشنامه به کار گرفته شده و گویه‌های طراحی شده برای سنجش متغیرها با یکدیگر همبستگی درونی دارند.

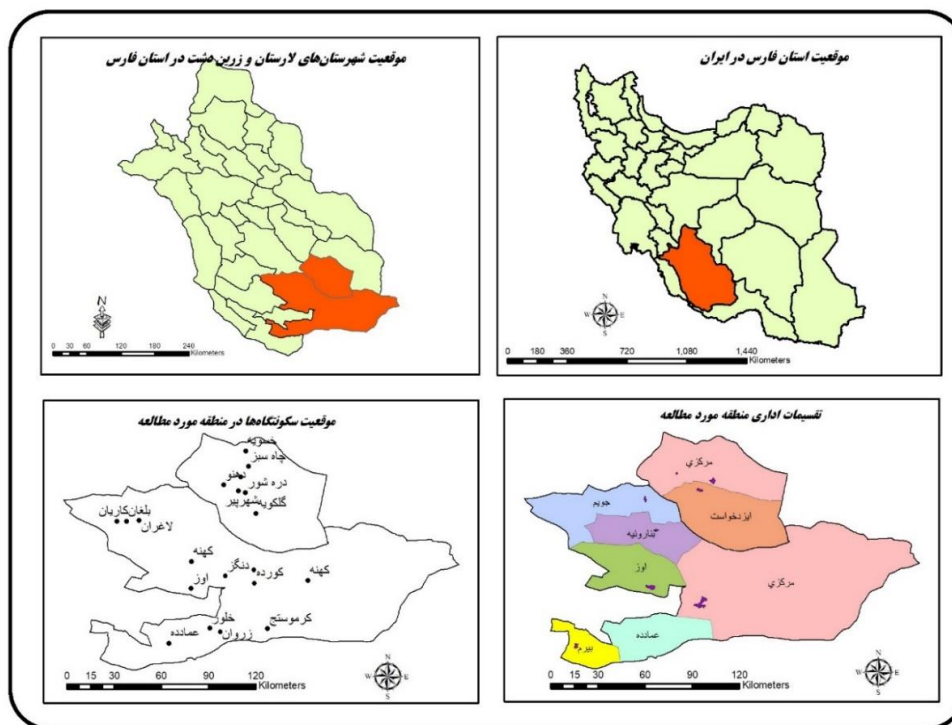
جدول ۳. مشخصات سکونتگاه‌های مورد مطالعه و برآورد حجم نمونه

ردیف	شهرستان	روستا- شهر	خانوار	جمعیت	حجم نمونه (سرپرست خانوار)
۱	لارستان	کهنه	۶۰۳	۲۱۱۹	۱۴
۲		کهنه جدید	۲۵۱	۹۳۰	۱۲
۳		بلغان	۹۴۷	۳۶۴۰	۱۶
۴		لاگران	۴۹۹	۱۹۳۶	۱۳
۵		خلور	۱۲۷	۴۹۵	۱۱
۶		زروان	۲۷۲	۱۰۱۵	۱۲
۷		کرمونسج	۴۵۷	۱۷۰۱	۱۳
۸		کورده	۱۰۴	۳۵۹۵	۱۶
۹		دهکویه	۱۳۰	۴۵۲۳	۱۸
۱۰		کاریان	۷۴۹	۲۹۱۹	۱۵
۱۱		شهر عمادده	۱۰۱	۴۲۳۵	۱۶
۱۲		دنگز	۹۲	۲۸۶	۱۱
۱۳		شهر اوز	۵۲۷	۱۹۹۸۷	۴۳
۱۴		زرین دشت	دهنو	۶۳۹	۲۲۵۲
۱۵	دره شور		۶۰۸	۲۲۳۱	۱۴
۱۶	گلکویه		۳۷۳	۱۳۲۴	۱۲
۱۷	خسویه		۸۵۱	۲۸۵۶	۱۵
۱۸	شهر پیر		۲۴۶	۸۹۲۷	۲۵
۱۹	چاه سبز		۲۴۵	۸۷۲	۱۲
۲۰	گلوگاه		۳۲۱	۱۲۲۰	۱۲
۲۱	مجموع		-	۱۸۱	۶۷۰۶۳

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

شهرستان لارستان با ۲۰۹۶۴ کیلومتر مربع و ارتفاع ۹۰۰ کیلومتر از سطح دریا، که حدود ۱۷ درصد از مساحت استان را شامل می‌شود در جنوب استان فارس واقع گردیده است. طبق آخرین نتایج مرکز آمار این شهرستان دارای ۲۱۳۹۲۰ هزار نفر جمعیت در قالب ۶۰۴۱۰ خانوار است، که از این تعداد خانوار ۵۹ درصد ساکن در نقاط شهری و ۴۰ درصد نیز ساکن در نقاط روستایی می‌باشند. به لحاظ تقسیمات سیاسی شهرستان لار از تعداد ۶ بخش (اوز، بنارویه، بیرم، مرکزی، جویم و صحرای باغ)، ۸ شهر (اوز، لار، لطیفی، جویم، بنارویه، عمادشهر، بیرم، خور) و ۱۳ دهستان برخوردار بوده است. فاصله شهر لار تا شیراز حدود ۳۰۰ کیلومتر و تا بندرعباس ۱۹۰ کیلومتر است. دو شهر اوز و عماد شهر و ۱۱ روستای کهنه، کهنه جدید، کاریان، بلغان، لاگران، دهکویه، کورده، کرمونسج، دنگز، خلور و زروان (با مجموع ۲۱۰ خانوار مورد پرسشگری) به‌عنوان محدوده مورد مطالعه در شهرستان لارستان انتخاب گردیده است (جدول ۳). شهرستان زرین دشت با مساحت ۴۷۵۰ کیلومتر مربع وسعت، دارای دو بخش مرکزی و ایزدخواست و پنج دهستان است و بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ دارای ۷۳۱۹۹ هزار نفر جمعیت در قالب ۲۰۳۲۸ خانوار است، که از این تعداد جمعیت ۶۰ درصد آن ساکن نقاط شهری و ۴۰ درصد نیز ساکن نقاط روستایی شهرستان می‌باشند. شهر پیر و ۶ روستای دهنو، دره شور، گلکویه، گلوگاه، خسویه، چاه سبز (با مجموع ۱۰۴ پرسشنامه خانوار)، برای پرسشگری در شهرستان زرین دشت انتخاب گردیده است. این منطقه در گذشته‌های نه‌چندان دور تحت عنوان لارستان کهن نامیده می‌شده که به دلیل نزدیکی با خلیج فارس و سواحل آن، دارای موقعیت تجاری و ترانزیتی بسیار خوبی بوده است. بیشتر درآمد مردم آن از تجارت

دریایی و تبادل کالا با سایر نواحی ایران است. از این رو لارستانی‌ها را باید از مشهورترین و موفق‌ترین بازرگانان جنوب ایران به شمار آورد که با مراودات گستره با کشورهای حوزه خلیج فارس اثرات بسیار گسترده‌ای را در پیشرفت و توسعه جنوب کشور به خصوص جنوب استان فارس به دنبال داشته است.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در کشور و استان فارس

۴) یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

نتایج ویژگی‌های فردی پاسخگویان نشان می‌دهد که، از مجموع پاسخگویان ۸۴/۲ درصد مرد، ۸۱/۷ درصد متأهل، ۷۸،۷ درصد شاغل بوده‌اند. پس از گذشت چند دهه از آغاز مهاجرت‌های فرامرزی نیروی کار، همچنان این مراودات کماکان پابرجا می‌باشد، به نحوی که ۵۴،۸ درصد جزو مهاجرین نیروی کار بوده و ۴۴،۱ درصد از پاسخگویان هم حداقل یک یا چند نفر از اعضای خانواده آن‌ها جزو مهاجرین خلیج‌رو هستند و ۲۴،۲ درصد هم از یک تا سه ماه در مقاصد مهاجرتی زندگی می‌کنند. بیش از ۷۰ درصد پاسخگویان اذعان نموده‌اند که دارای بستگانی در مقاصد مهاجرتی می‌باشند که با آن‌ها دارای مراوده و ارتباط هستند و بیش از ۹۰ درصد افراد انگیزه اصلی مهاجرتشان را اشتغال و کسب درآمد عنوان نموده‌اند. مهم‌ترین مشاغل مهاجرین در مقصد به ترتیب عبارت‌اند از مغازه‌داری، رانندگی، کارگری و سایر (مشاغل متفرقه دیگر) و مقصد اصلی اکثر این مهاجرین کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله امارات متحده عربی (۵۹،۴ درصد) و قطر (۲۹،۵ درصد) است. نزدیک به ۵۰ درصد افرادی که در حال حاضر از طریق مهاجرت به کشورهای حوزه خلیج فارس امرارمعاش می‌نمایند در گذشته (۱۰ سال قبل و بیشتر)

هم به همین فعالیت مشغول بوده‌اند. و فقط ۱۹,۳ درصد این افراد که در سابق مهاجرت نموده‌اند هم‌اکنون از طریق سرمایه‌های برگشتی خود به زادگاه و ایجاد اشتغال در همان محل زندگی‌شان ساکن شده و به فعالیت مغازه‌داری و تجارت کالا در محل زندگی خود در منطقه خود مشغول هستند.

از نظر میزان تأمین درآمد خانوارها، فعالیت در حوزه مهاجرت به کشورهای خلیج فارس به‌عنوان فعالیت غالب، مهم‌ترین منبع تأمین درآمد ساکنان منطقه به شمار می‌رود. مشاغل دیگر از جمله کشاورزی و دامداری به دلیل شرایط نامساعد طبیعی از جمله آب‌وهوای بسیار گرم و خشک و خشک‌سالی‌های پیاپی در منطقه از رونق چندانی برخوردار نیست. طبق یافته‌های تحقیق، درآمد حاصل از این فعالیت از حداقل ۱ میلیون تومان در ماه برای شاگردی و کارگری مغازه در ماه تا بالای ۱۰۰-۲۰۰ میلیون تومان و حتی بالاتر برای برخی مشاغل از جمله پیمانکاران، واردکننده و صادرکننده کالاها و محصولات، شرکت‌های ساخت‌وساز و ... متغیر است. از آنجایی که گردآوری اطلاعات در زمینه درآمد اشخاص از مشکلات و سختی هر پژوهش بشمار می‌رود، در این پژوهش نیز با توجه به عامل، و بر اساس پاسخ‌های به‌دست‌آمده ۱۷,۸۴ درصد از پاسخگویان درآمدی بین ۱ تا ۳ میلیون تومان در ماه کسب می‌نمایند، ۲,۲۸ درصد بین ۳-۶ میلیون، ۲۳ درصد بین ۶-۹، ۲۷ درصد بین ۹-۱۲ و ۳,۹ درصد افراد درآمدی بالاتر از ۱۲ میلیون تومان در ماه کسب می‌کنند (این امارها مربوط به سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۷ می باشد که نرخ ارز دارای ثبات و تعادل نسبی بوده و با توجه به نرخ تورم و ارز این درآمدهای تقریباً افزایش دو تا سه برابری یافته است). برخی از پاسخگویان نیز اظهار نموده‌اند که سرمایه‌دارانی از اقوام و آشنا مقیم کشورهای همسایه هستند که خود به‌ندرت به ایران می‌آیند، اما درآمدهای میلیاردری در ماه دارند، که معمولاً بخشی از این سرمایه‌ها به‌صورت کمک‌های عام‌المنفعه در برخی امور منطقه سرمایه‌گذاری می‌گردد (ساخت بیمارستان‌ها، مدارس، باشگاه و...). ۷۷,۲ درصد پاسخگویان اذعان نموده‌اند که درآمد این فعالیت (مهاجرت نیروی کار)، کل میزان درآمد خانوار در سال را تشکیل داده و درآمدی جز این فعالیت ندارند (جدول ۴).

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ۸۶,۵ درصد از سرمایه‌های ارسالی مهاجران به‌صورت نقدی و غیر نقدی ارسال می‌گردد. در رابطه با سرمایه‌گذاری افراد، ۶۹,۹ درصد پاسخگویان بیان نموده‌اند که آن‌ها به‌نوعی سرمایه‌گذاری در محل مبدأ مهاجرت خود داشته‌اند. در رابطه با مکان‌های سرمایه‌گذاری بیش از ۵۰ درصد از پاسخگویان بیان کرده‌اند که سرمایه‌گذاری‌های خود را علاوه بر محل زندگی در شهرهای اطراف و سایر نواحی دیگر انجام می‌دهند. و علت این امر را نبودن زیرساخت‌های لازم و بازار مناسب برای سرمایه‌گذاری در محل زندگی خود بیان نموده‌اند. تنها ۷,۶ درصد از افراد بیان نموده‌اند که سرمایه‌گذاری خود را صرفاً در محل زندگی خود انجام داده‌اند.

جدول ۴. مقایسه میزان سرمایه‌گذاری مهاجران با کل درآمد حاصل از این فعالیت

میزان سرمایه‌گذاری	میزان کل درآمد از این فعالیت				
	۲۵-۱	۵۰-۲۵	۱۰۰-۵۰	۲۰۰-۱۰۰	۲۰۰+
ایجاد اشتغال	۳,۱	۱۱,۸	۲۲,۸	۲۵,۲	۴,۳
پس‌انداز در بانک	۸	۵,۹	۴,۳	۱,۶	۰
سرمایه‌گذاری خدماتی و عمرانی	۰	۱,۲	۸	۱,۶	۰
امور عام‌المنفعه	۸	۷,۹	۲,۰	۲,۴	۳,۵
مجموع	۴,۷	۲۶,۸	۲۹,۹	۳۰,۷	۷,۹

منبع: یافته‌های تحقیق - ۱۳۹۶

در رابطه با علت و انگیزه ارسال سرمایه، ۶۸,۵ درصد مهاجران علاقه و عرق ملی و حس وطن‌پرستی را به‌عنوان انگیزه اصلی و ۲۹ درصد اجر اخروی و مذهبی را به‌عنوان عامل اصلی بازگشت به وطن و سرمایه‌گذاری در زادگاه خود عنوان نموده‌اند. ۲,۵ درصد از پاسخگویان نیز به این گزینه پاسخی نداده‌اند.

مؤلفه‌های سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی در منطقه

پژوهش‌های بسیاری در زمینه سرمایه‌های ارسالی نشان می‌دهد که جریان ارسال وجه و سرمایه از کشورهای توسعه‌یافته و ثروتمند به کشورها و مناطق کمتر توسعه‌یافته دارای اثرات مثبت بسیاری است. سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی به دلیل اینکه از چارچوب دریافتی سهل‌تری نسبت به دیگر منابع مالی توسعه برخوردارند و همچنین از توان مالی نسبتاً بالایی نیز برخوردارند، می‌توانند نقش کلیدی در توزیع و تعادل بخش به نظام خدمات‌رسانی سایر بخش‌ها به خصوص بخش اجتماعی و فرهنگی جامعه داشته باشند و می‌توان گفت مهم‌ترین نتیجه این فرایند، توانمند گشتن خانواده‌های مهاجرین در برابر محرومیت‌ها و شرایط بد اقتصادی زادگاه و مبدا مهاجرت است. در این رابطه، برای سنجش سرمایه‌های ارسالی مهاجران در سطح منطقه از شاخص‌هایی چون پیدایش فرصت‌های شغلی و درآمدی رضایت‌بخش در منطقه، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و کیفیت دسترسی‌ها استفاده شده است که از طریق آزمون کی دو و با استفاده از گویه‌های جدول ۵ مورد سنجش قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی بیشتر صرف مشارکت در امور خیر و عام‌المنفعه با میانگین ۳,۹۹ و کاهش مهاجرت با میانگین ۳,۹۳ شده و کمترین آن مربوط به افزایش سطح سواد و تحصیلات ساکنان منطقه با میانگین ۲,۵۵ است. در این زمینه عرق ملی، علائق وطنی و محرومیت‌زدایی از زادگاه و موطن مهاجرین در درجه اول و اجر دنیوی و اخروی در درجه بعدی از انگیزه‌های اصلی و مشارکت بالای مهاجران و سرمایه‌گذاری آنان در امور عام‌المنفعه ذکر گردیده است و همچنین عدم نیاز به تحصیلات بالا، وقت‌گیر بودن دوران تحصیل و عدم تحرک و جابجایی مکانی در طول دوره تحصیل از موانع عمده پیشرفت تحصیلی و علاقه مهاجران به داشتن تحصیلات بالا است (مهاجرین به دلیل ویژگی‌های شغلی در حرکت و جابجایی مکانی هستند) و این امر موجب گردیده که به رغم افزایش سرمایه‌های مهاجران در منطقه، این امر اثرات چشم‌گیر و مثبتی بر افزایش سطح سواد و تحصیل خانوارها نداشته باشد.

جدول ۵. اثرات سرمایه‌های ارسالی مهاجران از نگاه پاسخگویان (آزمون کی دو)

ردیف	مؤلفه‌های مربوط به شاخص سرمایه‌های اجتماعی	میانگین رتبه‌ای (بر اساس گویه و بعد متغیر)	مقدار رتبه	سطح معناداری
فرصت‌های شغلی رضایت‌بخش	ایجاد فرصت‌های جدید	۳,۱۲	۲۰۳,۵۹	/۰۰۰
	افزایش خوداتکایی اقتصادی در منطقه	۳,۰۹	۲۱۵,۰۰	/۰۰۰
	افزایش میزان درآمد	۳,۲۰	۱۴۱,۸۱	/۰۰۰
	کاهش فقر	۳,۸۰	۱۲۹,۴۰	/۰۰۰
	میزان تأمین درآمد از این فعالیت	۳,۵۹	۱۳۲,۵۳	/۰۰۰
	افزایش قدرت خرید خانوارها	۳,۴۱	۹۲,۵۵	/۰۰۰
	امکان پس‌انداز بخشی از درآمد	۳,۰۰	۱۳۳,۹۸	/۰۰۰
	افزایش میزان سرمایه‌گذاری در سایر بخش‌های اقتصادی	۳,۱۶	۲۵۴,۶۲	/۰۰۰
	وضعیت مالکیت مسکن و زمین	۳,۳۵	۲۸۱,۸۷	/۰۰۰
	میزان رضایت از شغل و درآمد	۳,۱۹	۱۴۱,۷۳	/۰۰۰
تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی	بالا رفتن سطح رفاه اجتماعی	۳,۱۲	۱۳۳,۷۷	/۰۰۰
	بهبود وضعیت تغذیه و سلامت خانوار	۳,۵۹	۲۷۹,۹۶	/۰۰۰
	بهره‌مندی از خدمات بهداشتی و سلامت	۳,۴۰	۱۲۸,۵۶	/۰۰۰
	ارتقای کیفیت بهزیستی فردی و اجتماعی	۳,۳۵	۱۱۶,۸۲۰	/۰۰۰
	احساس تعلق به جامعه مادری	۲,۹۳	۱۲۴,۶۲	/۰۰۰
	مشارکت در امور خیر و عام‌المنفعه	۳,۹۹	۹۱,۶۶	/۰۰۰
	افزایش مراودات خانوادگی	۳,۷۳	۲۸,۰۹	/۰۰۰
	مشارکت در عمران و توسعه کلی منطقه	۳,۴۷	۱۶۵,۹۴	/۰۰۰
	احساس آرامش و امنیت اجتماعی	۲,۵۵	۵۴,۷۱	/۰۰۰
	بهبود کلی کیفیت شبکه معابر	۲,۸۰	۱۴۹,۱۰	/۰۰۰
دسترسی‌ها	استحکام و ایمنی مسکن	۳,۸۵	۹,۹۴	/۰۰۰
	بهبود خدمات و امکانات آموزشی و فرهنگی	۲,۸۴	۳۰۶,۰۲	/۰۰۰
	بهبود امکانات و خدمات درمانی-بهداشتی	۳,۷۴	۱۶۹,۲۴	/۰۰۰
	افزایش پایداری زیست‌محیطی و ارتقای سطح کیفیت محیط	۳,۳۷	۲۱۲,۲۲	/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق - ۱۳۹۶

بررسی آثار اجتماعی و فرهنگی سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر توسعه پایدار منطقه‌ای

سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌الملل نشان از تأثیر این سرمایه‌ها بر شاخص‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای در حال توسعه و یا فقیر می‌دهد. این اثرگذاری به خصوص در شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بیانگر افزایش سطح مصرف، تأمین مسکن، ترویج سرمایه‌گذاری‌های کسب و کار و افزایش دسترسی به خدمات آموزشی و بهداشتی و رفاهی برای جوامع مبدا مهاجرت و خانواده‌های مهاجران است. در این راستا و براساس شاخص‌های سنجنده مورد مطالعه، نتایج آزمون کی دو در ارتباط با اثرات سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی نشان می‌دهد که سرمایه‌های ارسالی مهاجران در ارتقا و بهبود تمام شاخص‌های مورد مطالعه به‌جز شاخص رضایت‌مندی با

میانگین‌های به دست‌آمده بیشتر از ۳ در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ مؤثر بوده است. و این امر نشان‌دهنده اثرگذاری مثبت سرمایه‌های ارسالی بر شاخص‌های کلی توسعه اجتماعی - فرهنگی منطقه مورد مطالعه است. همچنین برای سنجش اثرات سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیروی کار بر توسعه پایدار اجتماعی منطقه‌ی از شاخص‌های امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری، میزان رضایت‌مندی، فرهنگ و آداب و سنن و سبک زندگی، آگاهی و احساس تعلق و مشارکت و همبستگی استفاده شده است و نتایج نشان می‌دهد که از بین گویه‌های مربوط به شاخص امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی، گویه‌های بهبود وضعیت سلامت و تغذیه خانواده و احساس امنیت و آرامش خانواده با میانگین مشترک ۳,۵ بیشترین و بالاترین سطح رفاه عمومی و اجتماعی جامعه با میانگین ۳,۱ کمترین تأثیرپذیری را به دنبال داشته‌اند. در شاخص عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری، گویه تقویت هویت و حمایت اجتماعی در منطقه با میانگین ۳,۴ و گویه کاهش شکاف و تضاد توسعه بین شهر و روستاهای منطقه با میانگین ۲,۷ کمترین تأثیر را داشته‌اند. در رابطه با این شاخص لازم به ذکر است که عرق ملی مهاجران از مهم‌ترین انگیزه اصلی ارسال سرمایه‌ها به مناطق مبدأ مهاجرت است و از سوی دیگر به دلیل عدم تعادل و پراکنش فضایی مناسب و یکسان سرمایه‌ها در شهرها و روستاهای منطقه، این سرمایه‌ها نتوانسته است به طور متعادل و کارآمد در سطح منطقه توزیع و شکاف توسعه‌ای بین مناطق را متعادل نماید (طبق یافته‌ها و مصاحبه‌های صورت گرفته). در شاخص میزان رضایت‌مندی، بیشترین اثرپذیری متعلق به مؤلفه میزان رضایت‌مندی از مسکن و فضای کالبدی است و این امر ناشی از درآمدهای نسبتاً بالای مهاجران و بالا بردن کیفیت مسکن و فضای کالبدی محل سکونت آنها است. در شاخص آداب و سنن و سبک زندگی، گویه حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی با میانگین ۳,۷ بیشترین و گویه میزان تعارض فرهنگی بین مهاجران و جامعه میزبان با میانگین ۲,۳ کمترین اثرپذیری از ارسال سرمایه‌های مهاجران را به دنبال داشته‌اند. در شاخص مشارکت و همبستگی، مؤلفه میزان مشارکت ساکنان در امور خیریه و عام‌المنفعه بیشترین تأثیر با میانگین ۳,۹ را در پی داشته است و در نهایت، در شاخص آگاهی و احساس تعلق، بیشترین میانگین مربوط به مؤلفه احساس تعلق مکانی به محیط زندگی و اجتماع مادری با میانگین ۴,۲ است (جدول ۶).

جدول ۶. بررسی آثار توسعه پایدار اجتماعی و فرهنگی از نگاه پاسخگویان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	مقدار کی دو	میانگین رتبه‌ای (بر اساس گویه و بعد متغیر)	مؤلفه‌های مربوط به شاخص اجتماعی - فرهنگی	ردیف
/۰۰۰	۱۳۳,۷۷	۳,۳۴	۳,۱ بالارفتن سطح رفاه عمومی و اجتماعی جامعه	امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی
/۰۰۰	۲۷۹,۹۶		۳,۵ بهبود وضعیت سلامت و تغذیه خانواده	
/۰۰۰	۸۸,۲۲		۳,۲ رعایت حقوق مردم (زنان و مردان) و مکان‌ها	
/۰۰۰	۲۷۹,۶۹		۳,۳ افزایش امید به زندگی ساکنان منطقه	
/۰۰۰	۲۳۰,۴۶		۳,۴ کاهش میزان تعارضات و اختلافات خانوادگی و اجتماعی	
/۰۰۰	۱۷۹,۳۵		۳,۵ احساس امنیت و آرامش روانی اعضای خانواده	
/۰۰۰	۱۷۴,۲۰		۳,۴ تلاش در ارتقای امنیت عمومی	
/۰۰۰	۱۲۸,۵۶		۳,۴ بهره‌مندی از خدمات بهداشتی و سلامت	
/۰۰۰	۱۱۶,۸۲		۳,۳ ارتقای کلی کیفیت بهزیستی فردی و اجتماعی	
/۰۰۰	۱۶۱,۴۹	۳	۳,۰۳ احساس برابری و وجود عدالت اجتماعی در جامعه	عدالت اجتماعی و رفاه اجتماعی
/۰۰۰	۱۳۸,۱۰۷		۳ کاهش شکاف و تضاد توسعه بین شهر و روستاهای منطقه	
/۰۰۰	۱۱۴,۱۰۵		۲,۹ افزایش انگیزه ماندگاری	
/۰۰۰	۱۳۴,۶۲۶		۲,۹ کاهش مهاجرت‌ها	
/۰۰۰	۱۵۲,۹۳		۳,۴ تقویت هویت و حمایت اجتماعی در منطقه	
/۰۰۰	۱۴۱,۷۳	۲,۹۶	۳,۱ میزان رضایتمندی از شغل و درآمد	میزان رضایتمندی
/۰۰۰	۱۰۹,۲۲۱		۲,۶ میزان رضایتمندی از نحوه تخصیص سرمایه ارسالی مهاجران	
/۰۰۰	۲۴۶,۵۲		۳,۵ میزان رضایتمندی از مسکن و فضای کالبدی	
/۰۰۰	۲۷۹,۶۹		۲,۷ رضایتمندی از کیفیت دسترسی خدمات زیربنایی و عمومی	
/۰۰۰	۲۰۹,۹۴		۲,۶ میزان رضایتمندی از کیفیت دسترسی به خدمات پشتیبانی	
/۰۰۰	۶۴,۵۶		۳,۰۹ رضایتمندی از کیفیت خدمات ارتباطی	
/۰۰۰	۱۱۶,۸۲		۲,۵ میزان رضایتمندی از دسترسی به تسهیلات و امکانات رفاهی	
/۰۰۰	۱۵۵,۵۷		۳,۲ میزان رضایتمندی از موقعیت اجتماعی منطقه	
/۰۰۰	۱۱۳,۷۶	۳,۲۲	۳,۷ حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی	فرهنگ و آداب و سنن و سبک زندگی
/۰۰۰	۷۴,۴۹		۳,۶ حفظ آداب و رسوم سنتی جامعه	
/۰۰۰	۸۹,۴۲		۲,۳ میزان تعارض فرهنگی بین مهاجران و جامعه میزبان	
/۰۰۰	۱۳۱,۰۷		۳,۱ ایجاد فرصت تبادل فرهنگی بین مردم محلی و مهاجران	
/۰۰۰	۱۴۳,۵۳		۳,۴ حمایت و حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی	
/۰۰۰	۱۷۲,۳۶		۳,۳ تغییر در سبک خرید و شیوه مصرف مردم منطقه	
/۰۰۰	۲۶۰,۵۵		۳,۵ تمایل به تغییر کلی سبک و شیوه زندگی با الگوهای بیگانه	
/۰۰۰	۱۴۴,۳۲		۲,۹ تمایل به استفاده از فضای رسانه‌ای و تبلیغاتی برون‌مرزی	
/۰۰۰	۲۰۳,۲۴	۳,۳۱	۳,۴ میزان مشارکت ساکنان منطقه در سایر برنامه‌ها و	مشارکت و همبستگی
/۰۰۰	۹۱,۶۶		۳,۹ میزان مشارکت ساکنان در امور خیریه و عام‌المنفعه	
/۰۰۰	۵۸,۲۶		۲,۷ تقویت توان نهادهای موجود برای خدمات‌رسانی بهتر	
/۰۰۰	۱۰۵,۱۸		۳,۸ افزایش ارتباطات و مراودات خانواده‌ها	
/۰۰۰	۷۶,۵۹		۲,۷ ایجاد نهادهای محلی جدید جهت تعاون و همکاری	
/۰۰۰	۲۸,۰۹		۳,۷ میزان همبستگی اجتماعی ساکنان محلی	
/۰۰۰	۱۶۵,۹۴		۳,۴ میزان مشارکت ساکنان در عمران و توسعه کلی منطقه	
/۰۰۰	۷۳,۴۶		۲,۹ میزان مشارکت مردم در امر حفاظت و صیانت از منابع طبیعی	

آگاهی و احساس رفاه	افزایش سطح آگاهی و دانش جامعه محلی به حقوق اجتماعی	۳,۰۹	۱۱۵,۷۱	/۰۰۰
	احساس تعلق مکانی به محیط زندگی و اجتماع مادری	۴,۲	۲۸,۷۹	/۰۰۰
	افزایش سطح سواد و تحصیلات	۲,۵	۵۴,۷۱	/۰۰۰
	میزان آگاهی و دانش مردم نسبت به شناخت محیط زندگی	۲,۸	۱۰۳,۶۲	/۰۰۰
	میزان آگاهی مدیران محلی نسبت به خواسته‌ها و نیازهای	۳,۱	۱۵۷,۹۴	/۰۰۰
	دسترسی آسان به امکانات آموزشی و ترویجی	۳,۱	۱۴۶,۹۳	/۰۰۰
	تغییر در سبک و شیوه‌های زندگی اجتماعی ساکنان محلی	۳,۴	۱۱۴,۳۶	/۰۰۰
	تقویت نهادهای ملی	۳,۴	۱۵۱,۳۷	/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق - ۱۳۹۶

نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای سنجش میزان اثرپذیری شاخص‌های اصلی تحقیق (توسعه اجتماعی - فرهنگی) نشان می‌دهد، میانگین هر ۶ شاخص اصلی توسعه اجتماعی - فرهنگی مورد مطالعه در سطح معناداری ۰/۰۵ بالاتر از حد مطلوبیت عددی مورد انتظار (۳) بوده و این امر نشان‌دهنده ارتقای تمام شاخص‌های مورد نظر با افزایش سرمایه‌های ارسالی به محدوده مورد مطالعه است. در میان شاخص‌های شش‌گانه شاخص امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی با میانگین ۳,۳۹ و شاخص میزان رضایت‌مندی با میانگین ۳,۰۸ بیشترین و کمترین اثرپذیری را به دنبال داشته‌اند (جدول ۷).

جدول ۷. میزان سنجش اثرپذیری شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی (میان نظری ۳)

شاخص	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از	
					حد مطلوبیت	فاصله اطمینان درصد
امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی	۳,۳۹	۱۲,۹۱	۳۱۳	/۰۰۰	۳۹۳۲	پایین تر ۳۳۳۳
عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری	۳,۱۴	۳,۳۶	۳۱۳	۰/۰۰۱	۱۴۴۶	۰/۶۰۱
میزان رضایتمندی	۳,۰۸	۳,۴۳	۳۱۳	۰/۰۰۱	۰۸۱۵	۰/۳۴۸
آداب و سنن و سبک زندگی	۳,۲۵	۱۷,۱۳	۳۱۳	/۰۰۰	۲۵۷۸	۲۲۸۲
مشارکت و همبستگی	۳,۳۷	۱۵,۱۳	۳۱۳	/۰۰۰	۳۷۷۴	۳۲۸۴
آگاهی و احساس تعلق	۳,۲۴	۱۵,۷۱	۳۱۳	/۰۰۰	۲۴۷۹	۲۱۶۹

منبع: یافته‌های تحقیق - ۱۳۹۶

بررسی رابطه همبستگی بین شاخص‌های شش‌گانه با متغیر مستقل سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌المللی نیز در سطح خطای ۹۹ درصد محاسبه گردیده است که در همه موارد این رابطه از نوع مثبت و شدید است (جدول ۸). بنابراین می‌توان گفت که با افزایش سرمایه‌های ارسالی مهاجران به منطقه شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی نیز افزایش می‌یابد.

جدول ۸. سنجش همبستگی میان شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی با سرمایه‌های ارسالی مهاجران

نتیجه آزمون	سرمایه‌های ارسالی		مستقل
	سطح معناداری	مقدار آماره پیرسون	وابسته
تایید فرضیه	۰/۰۰۰	**۰.۴۴۷	امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی
	۰/۰۰۰	**۰.۳۲۳	عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری
	۰/۰۰۰	**۰.۵۲۳	میزان رضایتمندی
تایید فرضیه	۰/۰۰۰	**۰.۳۱۶	آداب و سنن و سبک زندگی
	۰/۰۰۰	**۰.۴۳۲	مشارکت و همبستگی
	۰/۰۰۰	**۰.۴۰۰	آگاهی و احساس تعلق

تحلیل فضایی اثرگذاری سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی

جهت تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی در بین روستاها و شهرهای منطقه مورد مطالعه از تکنیک تحلیل رابطه‌ی خاکستری استفاده شده است. در این رابطه برای سطح‌بندی روستاها بر اساس شاخص‌های مورد مطالعه از میانگین حاصل از پاسخگویی روستاییان به تفکیک هر روستای نمونه استفاده شده است. پس از انجام مراحل بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم، تعریف سری‌های هدف مرجع و ضرایب رابطه خاکستری، $y(X_{ij}, X_{ij})$ رتبه رابطه خاکستری با فرمول زیر محاسبه می‌شود.

$$y(X_{oj}, X_{ij}) (W_j y(X_{oj}, X_{ij}))$$

این عبارت میزان همبستگی سری مرجع هدف و سری مقیاس‌ها را نشان می‌دهد. در این محاسبات W همان وزن شاخص‌ها است که در تک‌تک درایه‌های مربوط به آن شاخص ضرب می‌شود. بر اساس روابط موجود و اوزان نهائی شاخص‌های تصمیم‌گیری، امتیاز موزون هر یک از روستاها در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. رتبه رابطه خاکستری سکونتگاه‌های شهری - روستایی

رتبه	امتیاز	آگاهی و احساس تعلق	مشارکت و همبستگی	آداب و سبک زندگی	میزان رضایتمندی	عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری	امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی	نام روستاها
۸	۰/۷۳۵	۰/۱	۰/۳۷۹	۰/۰۰۷	۰/۰۸۳	۰/۰۶۲	۰/۱۰۴	کهنه
۱۲	۰/۵۸۲	۰/۰۶۳	۰/۳۳۶	۰/۰۱۳	۰/۰۴۲	۰/۰۳۱	۰/۰۹۷	کهنه جدید
۳	۰/۸۵۲	۰/۱۴۸	۰/۴۶۹	۰/۰۰۸	۰/۰۶۲	۰/۰۵۸	۰/۱۰۷	بلغان
۱	۱.۵۰۷	۰/۱۰۵	۰/۴۴۳	۰/۰۱۵	۰/۰۶۶	۰/۰۲۸	۰/۸۵	زروان
۹	۰/۷۱۹	۰/۱۱۲	۰/۴۰۵	۰/۰۱	۰/۰۷۳	۰/۰۴۱	۰/۰۷۸	خلور
۵	۰/۷۷۷	۰/۱۳	۰/۴۱۶	۰/۰۱۷	۰/۰۷۴	۰/۰۵۹	۰/۰۸۱	لاگران
۶	۰/۷۶۶	۰/۱	۰/۴۵۹	۰/۰۱۱	۰/۰۰۷	۰/۰۶۲	۰/۰۶۴	کرمونسج
۱۰	۰/۷۱۱	۰/۱۱۲	۰/۳۷۳	۰/۰۲۱	۰/۰۵۸	۰/۰۶۲	۰/۰۸۵	کورده
۵	۰/۷۷	۰/۱۱۲	۰/۴۶۹	۰/۰۱۱	۰/۰۴۱	۰/۰۴۱	۰/۰۹۶	دهکویه
۷	۰/۷۴۹	۰/۰۸۷	۰/۴۸	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵	۰/۰۴۷	۰/۰۸۵	کاریان
۲	۰/۸۶۷	۰/۱۴۸	۰/۵۳۴	۰/۰۱۵	۰/۰۴۲	۰/۰۳۷	۰/۰۹۱	عمادشهر
۱۱	۰/۶۸۶	۰/۱۰۵	۰/۳۸۴	۰/۰۱۱	۰/۰۴۴	۰/۰۴۱	۰/۱۰۱	دنگز

۴	۰/۷۹۶	۰/۱۰۹	۰/۴۱۶	۰/۰۱۳	۰/۰۴۷	۰/۰۷۳	۰/۱۳۸	اوز
۱۶	۰/۳۶۲	۰/۰۶۹	۰/۱۸۱	۰/۰۰۶	۰/۰۲۹	۰/۰۲۸	۰/۰۴۹	دهنو
۱۵	۰/۳۷۶	۰/۰۵۴	۰/۲۳۴	۰/۰۰۶	۰/۰۲۴	۰/۰۰۲	۰/۰۳۸	دره شور
۱۸	۰/۲۹۷	۰/۰۵۴	۰/۱۴۹	۰/۰۰۰۱	۰/۰۲۴	۰/۰۳۲	۰/۰۳۸	گلکویه
۱۴	۰/۳۹۲	۰/۰۴۷	۰/۲۳۴	۰/۰۰۷	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۵۷	خسویه
۱۳	۰/۵۳۸	۰/۰۸۷	۰/۲۸۸	۰/۰۱۲	۰/۰۴۲	۰/۰۳۲	۰/۰۷۷	شهرپیر
۱۷	۰/۳۴۶	۰/۰۶۲	۰/۱۸۶	۰/۰۱۱	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۰۴	چاه سبز
۱۹	۰/۲۹۱	۰/۰۴۱	۰/۱۶	۰/۰۰۵	۰/۰۲۳	۰/۰۲۱	۰/۰۴۱	گلوگاه

بنابراین، سکونتگاه‌های شهری- روستایی زروان، عمادشهر، بلغان و اورز به ترتیب در رتبه‌های اول تا چهارم قرار گرفته و روستاهای گلکویه و گلوگاه در رتبه‌های آخر واقع شده‌اند. به این ترتیب این مکان‌ها، بیشترین و کمترین اثرپذیری را از سرمایه‌های ارسالی مهاجران به دنبال داشته‌اند.

نکته قابل توجه در تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه این امر است که به طور کلی، اثرگذاری سرمایه‌های ارسالی مهاجران در روستاها و شهرهای مربوط به منطقه لارستان بسیار مطلوب‌تر از شهرستان زرین‌دشت بوده است و این امر خود طبق مصاحبه‌های صورت گرفته با مطلعین و پاسخگویان علاوه بر مراودات تجاری اهالی این منطقه با تجار عرب از گذشته‌های دور تاکنون، در واقع نشأت گرفته از مسائل اجتماعی و فرهنگی منطقه از جمله دلبستگی‌ها و عرق شدید وطنی و همچنین همبستگی، انسجام و اتحاد قوی در بین اهالی این منطقه است، که در صورت تمایل به انتقال تمام یا بخشی از سرمایه‌هایشان به کشور، تمام تلاش خود را در اولویت اول برای سرمایه‌گذاری گوناگون (به خصوص در امور خیریه و عام‌المنفعه) در زادگاه و محل زندگی خود به کار ببرند، هرچند در همین منطقه هم امروزه سرمایه‌گذاران بخشی از سرمایه‌های خود را به دلیل نبود بازارها و زیرساخت‌های لازم به مناطق مجاور و حتی دورتر از جمله بندرعباس، قشم، شیراز و ... هدایت می‌کنند. اما این نوع وابستگی‌های وطنی در منطقه زرین‌دشت کمتر دیده می‌شود و بیشتر سرمایه‌ها در محل‌هایی جز محل زندگی مهاجران بکار گرفته می‌شود. البته دلایل دیگری نیز برای این امر وجود دارد از جمله گسترده‌تر بودن منطقه لارستان، وجود زیرساخت‌ها و مسیرهای تجاری مناسب‌تر در منطقه، نزدیکی بیشتر به کشورهای حوزه خلیج فارس جهت فعالیت گسترده و سریع‌تر و همچنین نزدیکی به بازارهای تجاری و پررونق شهرهای نفت خیز جنوب کشور از جمله بندرعباس، عسلویه و مناطق آزاد قشم و کیش و غیره جهت سرمایه‌گذاری بهتر و مناسب‌تر تجاری.

بررسی اثرگذاری شاخص‌های سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی- فرهنگی منطقه

به منظور بررسی اثر شاخص‌های متغیر مستقل سرمایه‌های ارسالی بعد از اثبات رابطه معنادار بین متغیرها، از رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است. در این آزمون، شاخص‌های فرصت‌های شغلی و درآمدی رضایت‌بخش، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و کیفیت دسترسی به عنوان متغیر

مستقل، و توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی به عنوان متغیر وابسته تحقیق است. نتایج به دست آمده از نظر روستاییان نشان می‌دهد که ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی با تمام متغیرهای مستقل، با میزان ۰,۸۸۷ دارای رابطه‌ی مثبت می‌باشد. همچنین مقدار ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۰,۷۷ است که حاکی از توانایی ابعاد متغیرهای مستقل در تبیین واریانس متغیر وابسته می‌باشند. یعنی متغیرهای مستقل ۷۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند و مابقی این تغییرات (۲۳ درصد) که به مجذور کمیت خطا معروف است؛ تحت تأثیر متغیرهای خارج از مدل می‌باشند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. مقدار همبستگی، ضریب تعیین تعدیل شده و خطای استاندارد بر آورد

مرحله اول	ضریب همبستگی چندگانه R	ضریب تعیین R	ضریب تعیین تعدیل شده R	خطای استاندارد
۱	۰,۸۸۲	۰,۷۷۹	۰,۷۷۷	۰,۱۴۷۰۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

همان گونه که در جدول ۱۱ مشخص است مقدار F برابر با ۳۶۳,۵۳۷، و میزان معناداری آن هم برابر با ۰/۰۰۰ است که کوچک‌تر از ۰/۰۵ و معنادار است، به این معنی که ابعاد متغیر مستقل قادر است به خوبی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهد، بنابراین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F ، در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به شیوه معنی داری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته‌ی شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی از دیدگاه پاسخگویان است.

جدول ۱۱. مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات و سطح معناداری رگرسیون

سطح معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	Model
۰/۰۰۰	۳۶۳,۵۳۷	۶,۱۰۳	۳	۱۸,۳۱۰	رگرسیون
		..۰۱۷	۳۱۰	۵,۲۰۵	باقی مانده
			۳۱۳	۲۳,۵۱۵	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

در نهایت بر اساس ضریب استاندارد شده، متغیر مستقل تأثیر آماری معناداری بر ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی ساکنان منطقه دارند. همچنین از نظر ضریب تأثیر متغیرها بر ارتقای شاخص توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی، شاخص تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی با ضریب تأثیر ۰,۷۸۷. بیشترین میزان اثرگذاری بر متغیر توسعه اجتماعی - فرهنگی دارد. بعد از این شاخص، به ترتیب شاخص‌های فرصت‌های شغلی و درآمدی و کیفیت دسترسی‌ها با ضریب تأثیر ۰,۱۵۰ و ۰,۰۵۳. بیشترین تأثیر مستقیم را بر ارتقای شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه دارند (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. ضرایب میزان شدت اثرگذاری متغیرهای مستقل سه‌گانه بر متغیر وابسته

مدل	مقادیر ثابت و متغیرهای پیش‌بین	ضریب استاندارد		مقدار t	معناداری
		خطای استاندارد	ضریب بتای (B)		
رگرسیون	ضریب ثابت			۱۶,۰۵۹	۰,۰۰۰
	سرمایه‌گذاری‌های شغلی و درآمدی	۰,۰۷۴	۱,۱۹۲	۴,۸۱۲	۰,۰۰۰
	تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی	۰,۰۲۲	۰,۱۰۸	۲۶,۰۹۰	۰,۰۰۰
	کیفیت دسترسی‌ها	۰,۰۱۶	۰,۴۲۱	۱,۸۰۷	۰,۰۰۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

بنابراین، در وضع موجود هر سه شاخص کلی سرمایه‌گذاری‌های شغلی و درآمدی، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و کیفیت دسترسی‌ها اثر مثبت و معناداری بر ارتقا و بهبود شاخص‌های توسعه اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه دارد. در مرحله دوم برای دستیابی به مدل نهایی و مشخص نمودن ضرایب تأثیر متغیرهای مستقل بر هم و نیز مشخص شدن ضرایب تأثیر غیرمستقیم متغیرهای مستقل و محاسبه ضرایب تأثیر کل متغیرها و رسم دیاگرام مسیر بر پایه اولین خروجی، تحلیل رگرسیونی که نتایج آن ارائه گردید انجام گردیده. در این مرحله شاخص تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی که بیشترین ضریب تأثیر خروجی تحلیل رگرسیونی را داشت به‌عنوان متغیر وابسته وارد مدل شده و به همین ترتیب در مراحل بعدی سایر متغیرها به ترتیب اهمیت به‌عنوان متغیر وابسته وارد مدل شده و ضریب تأثیر هر کدام از متغیرها بر سایر شاخص‌ها مشخص گردید. در ادامه به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر شاخص‌های توسعه اجتماعی - فرهنگی با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره (تحلیل مسیر) پرداخته شده است. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (توسعه اجتماعی - فرهنگی) و متغیرهای مستقل (فرصت‌های شغلی و درآمدی، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و دسترسی‌ها) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از ابعاد که بیشترین ضریب بتا را داشته‌اند به‌عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است. و در شکل زیر میزان و نوع تأثیر (مستقیم و غیرمستقیم) هر یک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است (شکل ۴).

جدول ۱۳. اثرات مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌های سرمایه‌های ارسالی بر توسعه اجتماعی - فرهنگی

متغیرهای مستقل	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	کل
سرمایه‌گذاری‌های شغلی و درآمدی	۰,۱۵۰	۰,۳۹۴	۰,۵۴۴
تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی	۰,۷۸۷	-	۰,۷۸۷
کیفیت دسترسی‌ها	۰,۰۵۳	۰,۰۵۱	۰,۱۰۴

همان‌گونه که جدول ۱۳ نشان می‌دهد اثرات مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌های سه‌گانه اثرات فرصت‌های شغلی و درآمدی، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و کیفیت دسترسی‌ها با استفاده از آزمون تحلیل مسیر به‌دست آمده است که بیشترین اثر کلی مربوط به مؤلفه تعاون، مشارکت و انسجام

تحلیل اثرات و پیامدهای سرمایه‌های ارسالی مهاجران بر توسعه اجتماعی - فرهنگی در برخی از سکونتگاه‌های جنوبی استان فارس (مناطق از شهرستان‌های لارستان و زرین‌دشت)، که در آن‌ها این نوع از مهاجرت‌های نیروی کار به‌عنوان منبع درآمد غالب ساکنان این مناطق است انجام گردیده است. به این منظور و بر اساس یافته‌های تحقیق، برای بررسی اثرات سرمایه‌های ارسالی، آن‌ها را در سه بعد کلی سرمایه‌گذاری‌های شغلی و درآمدی، تعاون، مشارکت و انسجام اجتماعی و کیفیت دسترسی طبقه‌بندی گردیده، که در مجموع این مؤلفه‌ها اثرگذار بر شاخص‌های توسعه اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون کی دو نشان می‌دهد که بین تمام مؤلفه‌ها و شاخص‌های متغیر مستقل سرمایه‌های ارسالی و متغیر وابسته توسعه اجتماعی - فرهنگی در سطح خطای ۹۹ درصد رابطه کاملاً معنادار وجود داشته و تمام شاخص‌های مذکور دارای میانگین عددی بالاتر از میانگین امتیاز حد مطلوب آزمون یعنی ۳ قرار دارد و این امر نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار بین تمام شاخص‌ها و مؤلفه‌های سرمایه‌های ارسالی و شاخص‌های شش‌گانه توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی مورد مطالعه (امنیت، بهزیستی و رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی و انگیزه ماندگاری، میزان رضایتمندی، آداب و سنن و سبک زندگی، مشارکت و همبستگی و آگاهی و احساس تعلق) است. همچنین این نتایج در آزمون رگرسیون با تبیین ۷۷ درصد از متغیر وابسته نیز به اثبات رسیده است و این امر نشان‌دهنده رابطه معنادار و مستقیم متغیر مستقل و وابسته است، به این معنا که با افزایش سرمایه‌های ارسالی مهاجران به منطقه مورد مطالعه، شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی - فرهنگی نیز افزایش می‌یابد. مهمترین اثرگذاری‌های این شاخص‌ها در بعد اجتماعی را می‌توان در ارتقای سطح کیفیت زندگی، ایجاد مشاغل پایدار و کاهش فقر و بیکاری در عرصه‌های مکانی - فضایی مورد مطالعه دانست. این یافته مؤید یافته‌های پژوهش بستانی و همکاران (۱۳۹۳) است که با مطالعه‌ای که در منطقه لارستان انجام داده دریافت‌اند که به طور میانگین درآمد خانوارهای مهاجرین بین المللی نسبت به خانوارهای غیر مهاجر حدود ۵،۲ برابر بیشتر است. و با افزایش سرمایه‌های ارسالی مهاجران منابع جدیدی برای سرمایه‌گذاری خانوارهای مهاجر و ارتقای شاخص‌ها و امکانات رفاهی و معیشتی خانوارهای مهاجرین پدید آمده است. در این راستا مطالعه دی هاس^۱ (۲۰۰۶)، در منطقه توگا والی مراکش نشان می‌دهد که وجوه ارسالی ۵۳ تا ۵۹ درصد درآمد خانوارهای مهاجرین را تشکیل داده و این سرمایه‌ها منبع مهم توسعه، ارتقای کیفیت و استانداردهای اجتماعی زندگی ساکنان منطقه مهاجر فرست گردیده است. مارا^۲ و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافته‌اند که سرمایه‌های ارسالی مهاجران منجر به کاهش محدودیت‌های اعتباری در ایجاد فعالیت‌های کارآفرینی، استفاده در فعالیت‌های نسبتاً تولیدی، ارتقای سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی، ارتقای شاخص‌های کیفیت زندگی و دسترسی به خدمات آموزشی و سلامت و همچنین افزایش بهره‌وری کشاورزی و خود اشتغالی در جوامع مبدأ مهاجرت شده است.

1- De Hass

2- Mara

همچنین چاووت^۱ و همکاران (۲۰۰۸) به اثرگذاری مثبت وجوه ارسالی در مشارکتهای مردمی و عام المنفعه، وثوقی (۱۳۹۱) به نگرش مثبت و سازنده سرمایه‌های ارسالی در کاهش فقر و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان مناطق مهاجرفرست، رضوانی و همکاران (۱۳۸۷)، به اثرگذاری‌های مثبت سرمایه‌های ارسالی مهاجران در تغییرات اجتماعی و اقتصادی جامعه هدف اشاره نموده و در نهایت مطیعی‌لنگرودی و همکاران (۱۳۹۳) سرمایه‌های ارسالی مهاجران را به عنوان یکی از ابزارهای توسعه در جوامع مبدأ مهاجرت مطرح نموده‌اند که در صورت هدایت مناسب و صحیح آن‌ها می‌تواند اثرات متحول‌کننده بسیاری بر ساختارهای اقتصادی و اجتماعی جوامع مبدأ مهاجرت به دنبال داشته باشد. بنابراین، بر مبنای نتایج حاصله از این پژوهش و دیگر پژوهش‌ها و با در نظر گرفتن نقشی که درآمد مهاجران در بهبود شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی در مناطق مبدأ مهاجرت خود دارند، می‌توان بیان نمود که مهاجران و سرمایه‌گذاری‌های آنها به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تأمین سرمایه مطرح است که در صورت هدایت صحیح، قادر است نقش مؤثری در بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی (درآمدی و رفاهی) خانوارهای مناطق مهاجر فرست ایفا نماید، هم‌چنین مهاجرت به رغم جنبه‌های منفی، می‌تواند به عنوان یک راهبرد بقاء برای خانوارهای مهاجرین روستایی و شهری، آثار مثبتی برای افزایش درآمد، رفاه و اشتغال، کاهش فقر و بیکاری و ارتقای استانداردهای اجتماعی و رفاهی در این مناطق را در پی داشته باشد. هم‌چنین بر خلاف سایر جریان‌های اقتصادی دارای بیلان منفی، جریان مهاجرت از معدود زمینه‌هایی است که می‌تواند در کاهش این بیلان منفی مؤثر باشد.

۶ منابع

- ارشاد، فرهنگ. صدف مینا. (۱۳۸۹). مهاجرت، نابرابری و پیامدهای آن. مجله تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، پاییز و زمستان ۱۳۸۹- شماره ۴/۵۹، صص ۵۹-۹۲.
- بستانی، علیرضا. خدیجه جوانی. (۱۳۹۳). پیامدهای مهاجرت‌های شغلی خانوارهای روستایی به کشورهای عربی مورد: بخش مرکزی شهرستان لارستان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۱ (پیاپی ۷)، بهار ۱۳۹۳، صص ۹۳-۱۰۵.
- حاج حسینی، حسین. (۱۳۸۵)، سیری در نظریه‌های مهاجرت، فصلنامه راهبرد، شماره ۴۱، صص ۳۵-۴۶.
- حسامیان، فرخ، گیتی اعتماد، محمدرضا حائری. (۱۳۷۵). شهرنشینی در ایران، چاپ سوم، تهران انتشارات آگاه.
- حسینی، حاتم. (۱۳۸۶). جمعیت‌شناسی اقتصادی - اجتماعی و تنظیم خانواده، چاپ سوم، همدان: انتشارات دانشگاه بوعلی سینا.
- خوش‌فر، غلامرضا. یونس رضایی دانش، علی جوادی نیا. (۱۳۹۲). مطالعه جریان‌های مهاجرتی و عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران. مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۴۷-۱۷۶.
- سوداگر، محمدرضا، (۱۳۶۷). رشد روابط سرمایه‌داری در ایران، تهران: نشر شعله اندیشه. صص ۸۶۴.

- ربانی، رسول، رهرا طاهری، زهرا روستا. (۱۳۹۰). بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی - اقتصادی (مطالعه موردی مهاجران روستانشین شهرهای تنکابن و رامسر). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۲، شماره ۵، صص ۸۳-۱۰۸.
- ربانی خوراسگانی، علی، مسعود کیانپور. (۱۳۸۶). مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه موردی: شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه خوارزمی) دوره ۵، شماره ۵۸-۵۹، صص ۶۷-۱۰۸.
- رسمتی، فرحناز، علی آبادی، وحید، بقایی، سارا. (۱۳۹۲). نقش عضویت در شکل های روستایی بر سطح سرمایه اجتماعی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه پایدار روستایی، شماره ۲، صص ۱-۱۴.
- رضوانی، محمدرضا، سعید رضا اکبریان رونیزی، سید عباس رجایی. (۱۳۸۷). نقش وجوه ارسالی و سرمایه‌گذاری مهاجران در توسعه روستایی مورد دهستان رامشه (شهرستان اصفهان)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶، صص ۱-۱۶.
- زکی، محمد علی. (۱۳۹۱). اثر مهاجرت بر ساخت اجتماعی اقتصادی جوامع شهری (مطالعه موردی: مقایسه شاهین‌شهر با خمینی‌شهر)، مطالعات جامعه‌شناسی شهری، دوره ۲، شماره ۲، صص ۸۳-۱۱۲.
- دیداری، علی اصغر. (۱۳۹۶). بررسی تأثیرات مهاجرت نیروی کار بر جوامع بومی و محلی منطقه عسلویه، دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما محسن شوکت فدایی.
- فیندلی، سلی. (۱۳۷۲). برنامه‌ریزی مهاجرت‌های داخلی. مترجم دکتر عبدالعلی لهسایی زاده. شیراز: انتشارات نوید شیراز، صص ۳۱۹.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن، فضیله دادور خانی، حسن علی فرجی سبکبار، حسن دارابی، ابراهیم رستگار. (۱۳۹۳). میزان توان و توزیع فضایی سرمایه‌های ارسالی مهاجران بین‌الملل در بخش بهداشت و درمان (مطالعه موردی: سکونتگاه روستایی شهرستان لامرد)، مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۳، صص ۸۷-۱۰۲.
- نقدی، اسدالله. (۱۳۸۷). غربت‌نشینی ایرانیان با نگاهی به مسائل اجتماعی مهاجران ایرانی در سوئد، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دوره ۳، شماره ۵، صص ۲۷-۵۴.
- وثوقی، منصور، مجید حجتی. (۱۳۹۱). جریان ارسال وجه، رویکردی محوری در نگرش مثبت به پدیده‌ی مهاجرت بین‌الملل، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، دوره ۲، شماره ۷، صص ۴۷-۶۷.
- وثوقی، منصور، مجید حجتی. (۱۳۹۱). مهاجران بین‌الملل، مشارکت‌کنندگان در توسعه زادگاهی؛ مورد مطالعه شهر لار، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۳-۳۹.
- Bela, S., (2010). **Motivation of remittances and diaspora philanthropy (empirical studies of remittances in rural Bangladesh, and the potential for philanthropy among the US-Bangladeshi Diaspora)**. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Bachelor of Arts in Economics from the College of William and Mary. Undergraduate Honors Theses. paper733. <https://scholarwork.wm.edu/honorstheses/733>.

- Blackwell. (2011). **Remittance**. Retrieved from Blackwell: <http://www.blackwell.com>
- Burki, S. J. (2000, November). **Diasporas, remittances and homeland development**. In **International Labour Organization project planning meeting** "Making the Best of Globalization: Migrant Workers Remittances and Microfinance," Geneva, November (pp. 20-21).
- Chauvet, L., Gubert, F., & Mesple-Somps, S. (2008). **Are remittances more effective than aid to improve child health**. In ABCDE Conference (Vol. 1, No. 33, p. 16).
- De Haas, H. (2006). **Migration, remittances and regional development in Southern Morocco**. *Geoforum*, 37(4), 565-580.
- De Haas, H. (2007, October). **Remittance, Migration and social development**, A Conceptual Review of the Literature. United Nations Research Institute for Social Development.
- Endo, I., Hirsch, S., Rogge, J., & Borowik, K. (2010). **The US-Honduras remittance corridor: Acting on opportunities to increase financial inclusion and foster development of a transnational economy** (Vol. 177). World Bank Publications.
- Factbook. (2011). **Migration and remittances factbook (2nd Edition ed.)**. Washington: The World bank.
- Demirkaya, H., & Artvinli, E. (2011). **Migration towards Tarsus Antalya and Fethiye: Reasons and results**. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 19, 297-307.
- Lu, M. (1998). **Analyzing migration decisionmaking: Relationships between residential satisfaction, mobility intentions, and moving behavior**. *Environment and Planning A*, 30(8), 1473-1495.
- Mara, I., Narazani, E., Saban, N., Stojilovska, A., Yusufi, I., & Zuber, S. (2012). **Analysis of literature on the effects of remittances on education and health of family members left behind**. Regional Research Promotion programme/western Balkans.
- Kritz, M. M. (2007). **International migration**. In **G. Ritzer, The Black Well Encyclopedia of Sociology** (Vol. volume 5). Xford: Black well publishing.
- Oucho, J., Ikamari, L., Khasakhala, A., Alfred, A., & Kimetu, S. (2009). **African diaspora and remittance flows: Leveraging poverty?** Centre for Research in Ethnic Relations School of Health and Social Studies University of Warwick
- Huang, P., & Zhan, S. (2005). **Internal migration in China: Linking it to development**. International Organization for Migration in Asia Lanzhou, China.
- Taylor, J. E. (2006, June). **International migration and economic development**. In International symposium on international migration and development (pp. 1-28).
- Skeldon, R. (2010). **Migration and development over twenty years of research: progress and prospects**. *Migration in a globalised world: New research issues and prospects*, 145-159.
- Standing, G. (1981). **Migration and modes of exploitation: social origins of immobility and mobility**. *The Journal of Peasant Studies*, 8(2), 173-211.
- Wang, W. W., & Fan, C. C. (2003). **Urban-rural return labor migration in China: A case study of Sichuan and Anhui provinces**. Study Paper. University of California. Retrieved from http://www.iir.ucla.edu/research/grad_conf/2004/wang.pdf